

Votre Programme Matmidim – Chiour ALEPH

SPECIAL VEILLEE D'HOCHAANA RABA תשפ"ב

Souguia n° 37

בס"ד

Matmidim

Programme d'étude Mondial

Sujet de la soirée:

BAL TOSSIF

A l'occasion de cette veillée d'Hochaana Raba, nous étudierons le sujet de Bal Tossif (l'interdit de rajouter des Mitsvot à celles déjà existantes dans la Torah) qui comporte en l'occurrence plusieurs implications avec la Mitsva de Souka.

Ce sujet étant très vaste dans le Chass, nous tenterons humblement de relever les points essentiels, en étudiant les sources de Guemarra et des Richonims qui ont eu des incidences sur la Halah'a.

Bon Limoud sur Matmidim

Et H'ag Saméah' !

Tephila avant le Limoud

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי, שלא אמר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מתר אסור ולא על אסור מתר, ולא יפשו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כי יי יתן חכמה מפיו ועת ותבונה. גל עיני ואביטה נפלאת מתורתך

Tephila après le Limoud

מודה אני לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים. אני משפים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים. אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ והם רצים. אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת. שנאמר ואתה אלהים תורדם לבאר שחת. אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך

L'étude pour cette veillée est dédiée Léilouy Nishmat Hadassa bat Sarah
Et Lirfoua Chéléma de Myriam bat Aïcha et Esther bat Rakh'eli

Premier point : Les sources de l'interdit

Etudier l'explication de Rachi (issue du Sifri) des Psoukim suivants. Quelle particularité apparaît dans les exemples de Mitsvot qu'il cite ?

* דברים פרשת ואתחנן פרק ד פסוק ב

לֹא תִסְפוּ עַל-הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשִׁמֹר אֶת-מִצְוַת יְקֻנָּק אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם

רש"י דברים פרשת ואתחנן פרק ד פסוק ב

לא תספו - כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות, וכן ולא תגרעו

* דברים פרשת ראה פרק יג פסוק א

אֵת כָּל-הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אִתּוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא-תִתְּסַף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ

Etudier cette Mishna et Guemarra. Expliquer la Mah'loket entre Rabi Yehoua et Rabi Méir. Pensez-vous que d'après Rabi Méir il est toujours possible d'ajouter une autre sorte au loulav sans transgresser Bal Tossif ?

לו: לולב הגזול פרק שלישי סוכה

דלא בעי הדך אלא משום דבעי מינו: ומאי טעמא. בעי מינו כיון דאמר לולב לרבי אגד הוה ליה אף האגד מן המנוה: ואי מייסי מינא אחרינא כו'. ועובר משום כל תוסף: אלא בארבעס מינין

הם אמרו לו אין זה הדר: מתני' אין אגדין את הלולב אלא במינו דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר אפי' בחוט במשיחה אמר רבי מאיר מעשה באנשי ירושלים שהיו אגדין את לולביהן בנימוניות של זהב אמרו לו במינו היו אגדין אותו מלמטה: גמ' אמר רבא אפי' בסיב אפי' בעיקרא דדיקלא ואמר רבא מ"ט דרבי יהודה קסבר לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא הוה חמשה מינין אמר רבא מנא אמינא לה דסיב ועיקרא

Deuxième point : Les délimitations de l'interdit

Pourquoi les Mitsvot instituées par les Hazal ne sont pas concernées par Bal Tossif ?

Comment comprenez-vous la différence entre le Rambam et Raavad ?

Y a-t-il Bal Tossif pour les Mitsvot « Lo taassé » (négatives) ?

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ט

הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה מהו זה שהזהירה תורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה, כיצד הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה, אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה מוסיף, אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו ונודיע לעם שהוא גזרה שלא יבא מן הדבר חובה ויאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש כך החיה מותרת שהרי לא נתפרשה, ויבא אחר לומר אף בשר בהמה מותרת חוץ מן העז, ויבא אחר לומר אף בשר העז מותר בחלב פרה או הכבשה שלא נאמר אלא אמו שהיא מינו, ויבא אחר לומר אף בחלב העז שאינה אמו מותר שלא נאמר אלא אמו, לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה.

השגת הראב"ד : הואיל ויש לב"ד לגזור ולאסור וכו'. א"א כל אלה ישא רוח שכל דבר שגזרו עליו ואסורו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו בהר הכרמל אף זה דבר תורה הוא עת לעשות לה' הפרו תורתך, ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה

L'avis du Ramban correspond à laquelle des deux Chitot vues précédemment (Rambam / Raavad) ?

Quelle condition rajoute-t-il concernant les références aux versets ? Comment comprendre selon lui la Takana de Nétilat Yadaïm qui ne fait référence à aucun verset ? Pouvez-vous justifier la Mitsva de H'anouka selon lui ?

רמב"ן דברים פרשת ואתחנן פרק ד פסוק ב

לא תוסיפו - כגון חמש פרשיות בתפילין חמשה מינין בלולב חמש ציציות, וכן לא תגרעו, לשון רש"י. וכך אמרו בספרי (ראה) מנין שלא תוסיף על הלולב ועל הציצית ת"ל לא תוסיפו, ומנין שאין פוחתים מהן ת"ל לא תגרעו. מנין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם, ת"ל הדבר, אפילו דבר לא תוסיף עליו. אבל לא באלה בלבד אמרו, אלא אף הישן בסוכה בשמיני בכונה לוקה, כמו שמוזכר במסכת ראש השנה (כח ב), וכן אם יעשה החג ששה עובר בלאו הזה

ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם (מ"א יב לג), עובר בלאו. וכך אמרו (מגילה יד א) לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש וכו'. ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ה)

שמונים וחמשה זקנים ומהם כמה נביאים היו מצטערים על הדבר, אמרו כתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה, אלו המצות שנצטוו מפי משה, כך אמר לנו משה ואין נביא אחר עתיד לחדש דבר לכם, ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר, לא זזו משם נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם וכו'. הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף עליו, אלא שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר "אלה המצות" אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה. ומה שתקנו חכמים משום גדר, כגון שניות לעריות וכיוצא בהן, זו היא מצוה מן התורה, ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה ואין מפי הקדוש ברוך הוא בתורה

Etudier la preuve du Minh'at Hinoukh avec l'interdiction d'Adam Harichon à H'ava de toucher au Ets Hadaat. Comme qui penche-t-elle ? Pourriez-vous apporter une contradiction à cette preuve ?

מנחת חינוך פרשת ראה מצוה תנד אות א

[...] והראב"ד השיג על הר"מ וכן מביא הרהמ"ח בשם רוב מפרשים דבלאו לא שייך כלל בל תוסיף כיון דהוא סייג לתורה ואפי' אם קבעוהו כשל תורה וכו' וסברתם נראה כיון דהתורה ציותה לעשות סייג לתורה מושמרתם את משמרתה א"כ זה מצוה מה"ת לא שייך בל תוסיף כיון שהקב"ה צוה כן שיעשו סייגים וגדרים רק בעשה שייך כאשר יבואר בס"ד. וע' בסנהדרין דף ק"ט מבואר שם אמר חזקי' מניין שכל המוסיף גורע שנא' אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. וע' ברש"י דע"ז נכשלה ע"ש וכן פרש"י בחומש ע"י שהוסיפה וכו' שנא' אל תוסיף וכו' ובדאי אדם אמר לה כן דאם היא בעצמה אמרה כן אין ראי' מה שדחפה ונגעה אם היתה יודעת האמת. ומבואר דאדם עשה שלא כדין מה שהוסיף. ובאמת מצוה לעשות סייג להרחיק מן העבירה א"כ לא שייך מוסיף. ולדברי הר"מ ניחא דאמר לה בשם השי"ת שהוא ב"ה צוה כן. ועי"ז הוסיף שלא כדין דאלו היה אמר לה דזה הוא רק סייג ולא מפי הקדוש ברוך הוא לא נכשלה. אבל לדעת הראב"ד לא עשה עבירה כלל כי לדבריו רשאי לומר על דרבנן תורה ומוכח כדברי הר"מ אך אין למדין הלכות מתוך אגדה [...]

Troisième point : nécessité d'avoir l'intention de rajouter une Mitsva

La Guemarra dans Roch Hacha relève la Mahloket si les Mitsvot nécessitent une intention de s'aquitter lorsqu'on les accomplit ou bien l'action suffit pour être quitte même sans intention. Abayé et Rava ont tenté d'apporter des preuves pour ce débat ; quelles conclusions pouvez-vous donner pour chacun d'eux concernant Bal Tossif ? Pourquoi dormir dans la Souka le 8ème jour n'est pas interdit par Bal Tossif ?

כח: ראוהו בית דין פרק שלישי ראש השנה

אלא מעספ. דשאין מתכוין למצוה
 כמתכוין דמי: הישן בשמיני בסוכה.
 שלא לשום מצוה: ילקה. שהרי מוסיף
 על מצוה ועובר משום כל מוסיף:
 מצוה אין עובר עליה. ככל מוסיף
 אלא בזמן כגון חמשת המינין כלול
 וה' עוטפות בתפלין חמש ליציאת
 צטלות אבל תוספת יוס על ימים או
 שעה על שעה אין זה מוסיף:
 בשלל סיים. אלא הוסיפה באמצע:
 והא סיים קסני. צבריתא:
 הניסנין במסנה אחס. כגון דס צכור
 שנתערב צדס צכור צכירו או צדס
 מעשר: ינסנו מסנה אחס. והרי
 יש צה משניהן ועולה לשניהן: מסן
 ארבע. שלמים ואשם ועולה ומודה:

מנבה נבוהי א"ל אביי אלא מעתה ה' הישן
 בשמיני בסוכה ילקה אמר לו שאני אומר
 מצות אינו עובר עליהן אלא בזמן מתיב
 רב שמן בר אבא זמנין לכהן שעולה לדוכן
 שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך
 את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כגון
 ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ת"ל לא
 תוסיפו על הדבר והא הכא כיון דברך ליה
 עברה ליה זמניה וקתני דעבר הכא במאי
 עסקינן בדלא סיים והתניא סיים סיים ברכה
 אחת והתניא סיים כל ברכותיו שאני הכא
 כיון דאלו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר
 מברך כוליה יומא זמניה הוא ומנא תימרא

דתנן ה' הניתנין במתנה אחת שנתערבו בניתנין מתנה אחת ינתנו מתנה
 אחת מתן ד' במתן ד' ינתנו במתן ד' מתן ד' במתן אחת ר"א אומר ינתנו
 במתן ד' רבי יהושע אומר ינתנו במתן אחת אמר לו ר"א הרי הוא עובר על
 כל תגרע אמר לו ר' יהושע הרי הוא עובר על כל תוסיף א"ל ר"א לא
 נאמר כל תוסיף אלא כשהוא בעצמו אמר לו ר' יהושע לא נאמר כל תגרע
 אלא כשהוא בעצמו ועוד אמר רבי יהושע כשלא נתת עברת על כל תגרע
 ולא עשית מעשה בידך כשנתת עברת על כל תוסיף ועשית מעשה בידך
 והא הכא כיון דדיחב ליה מתנה מבכור עברה ליה לזמניה וקתני דעבר
 משום כל תוסיף לאו משום דאמרינן כיון דאילו מתרמי ליה בוכרא אחרינא
 הדר מזה מיניה כוליה יומא זמניה ה' [ממאי] דלמא קסבר ר' יהושע מצות
 עובר עליהן אפי' שלא בזמן אגן הכי קאמרינן רב שמן בר אבא מ"ט שביק

Etudier le Tour suivant. Comment le Beit Yossef l'a-t-il compris et comment semble-t-il trancher dans son Choulhan Aoukh ?

טור אורח חיים הלכות לולב סימן תרנא

[...] לא יקח מין אחר במקומו ולא יפחות מהן ולא יוסיף עליהן מין אחר אפי' אם לא יאגדנו עמהם אם יאחזנו בידו עמהם לשם מצות לולב איכא בל תוסיף [...]

בית יוסף אורח חיים סימן תרנא

ומ"ש דכשמוסיף מין אחר אם יאחזנו בידו עמהם לשם מצות לולב אינו עובר עליו קשה דהא אסיקנא בסוף פרק ראווה בית דין (ר"ה כח:) דלעבור בזמנו לא בעי כוונה

שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרנא סעיף יד

לא יוסיף מין אחר על ארבעת המינים, משום בל תוסיף (דברים ד, ב)

Quatrième point : faire une même Mitsva plusieurs fois

L'étude est dédiée Léilouy Nishmat Hadassa bat Sarah

Et Lirfoua Chéléma de Myriam bat Aïcha et Esther bat Rakh'eli

Lorsque quelqu'un s'est déjà acquitté d'une Mitsva (comme par exemple la sonnerie du Choffar), transgresse-t-il Bal Tossif s'il la refait ? Quelles sont les conditions ?

Comment comprenez-vous la nuance apportée par Tosfot ? Confrontez leur avis à celui du Rachba ; y a-t-il une preuve qui permette de trancher ?

תוספות מסכת ראש השנה דף כח עמוד ב

ומנא תימרא דתנן - גבי זריקת דם תימה מאי אולמיה דהך מההיא דכהן שעולה לדוכן ויש לומר דגבי כהן שמתכוין לברך ולהוסיף יכול להיות שעובר אף על גב דלאו זמניה הוא אבל כאן שאין מתכוין להוסיף ואינו עושה אלא מחמת ספק אין לו לעבור אי לאו משום דחשיב זמניה אלא ודאי אמרינן דחשיב זמניה משום זמנין דאי מתרמי ליה בוכרא הדר מזה מיניה והוא הדין גבי כהן מהאי טעמא וא"ת הא דאמר בפ"ק (דף טז: ושם) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן והא עבר משום בל תוסיף ועוד אמר בפרק בתרא (דף לד.) שלש תרועות נאמרו בר"ה שנים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים ואיכא למאן דאמר ב' מדברי סופרים והשתא עבר משום בל תוסיף אף על גב דכבר עבר ויצאו מכל מקום אי אתרמי ליה צבורא אחרינא הדר ותקע וחשיב זמניה ועוד דאפי' לאו זמניה כיון דמתכוין לשם מצוה עובר משום בל תוסיף דמסיק רבא בסמוך לעבור שלא בזמנו בעי כוונה וי"ל כדפרישית בפ"ק (דף טז: ושם) דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצוה שתי פעמים וברכת כהנים נמי אפי' מברכין כמה פעמים לצבור אחד אין זה בל תוסיף אלא אם כן מוסיף ברכה אחת כגון יוסף (ה') עליכם ככם (דברים א) או כיוצא בה וכן אם נטל לולב כמה פעמים ביום או אוכל בפסח כמה זיתים של מצה אין זה בל תוסיף וכל הניתנים במתנה אחת אם נתן כמה פעמים במקום אחד אין זה בל תוסיף אלא אם כן נותן במקום אחר וכן בהדס וערבה שבלולב אפילו נותן כמה הדסים וכמה ערבות

בלולב אין זה בל תוסיף אפילו למ"ד צריך אגד אלא אם כן מוסיף מין אחר ומיהו תימה דלפי' זה אם היה נותן כמה חוטין בציצית וכמה פרשיות בתפלין בבית אחד לא היה עובר משום בל תוסיף ומסוכה אין להביא ראייה כאן מה שאין עובר בעשה ד' מחיצות אף על גב דאמרין שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח דכל שכן כשעושה ד' מחיצות טפי עדיף דהוי תשבו כעין תדורו

חידושי הרשב"א מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן. הקשו בתוספות והא קא עבר משום בל תוסיף, וא"א לתרץ דכיון דתקע והריע כשהן יושבין יצא, ואח"כ הוה ליה כעבר זמניה ואסיק רבא לקמן בשילהי ראוהו בית דין דשלא בזמנו לעבור בעי כונה דהכא נמי מתכוין הוא למצוה והילכך איכא משום בל תוסיף. והם ז"ל תירצו דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצוה שתי פעמים, וברכת כהנים נמי אפי' מברכין כמה פעמים ביום לציבור אחד אין זה בל תוסיף אלא א"כ הוסיף ברכה אחרת משלו כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וכיוצא בזו, וכן אם נטל לולב וחזר ונטל ביום או אכל מצה וחזר ואכל כמה פעמים ביום אחד אין זה בל תוסיף, וכן הניתנין במתנה אחת אם נתן באותו קרן אפי' מאה פעמים ליכא משום בל תוסיף, והכא נמי אם תקע וחזר ותקע אפי' מאה פעמים באותו היום ואפי' מתכוין למצוה ליכא משום בל תוסיף. והם ז"ל טרחו להעמיד שיטה זו ולא עלתה יפה בידם. ומסתברא דלא קשה כלל, דלא אמרו התם דאיכא משום בל תוסיף אלא במה שהוא מוסיף מדעת עצמו כגון כהן שהוסיף ברכה משלו ואי נמי ישן בשמיני בסוכה במתכוין למצוה ואי נמי במה שאירע במקרה שנתערב מתן אחת במתן ארבע וכיוצא באלו, אבל במה שעמדו חכמים ותקנו לצורך אין כאן בל תוסיף דכבר אמרה תורה על פי התורה אשר יורוך. ותדע לך דהא שמיני של סוכה בזמן הזה מצוה של דבריהם וישנין ואוכלין בה למצוה ואף על גב דבקיאינן השתא בקיבועא דירחא, ומכריז ר' יוחנן היכא דמטי שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי גזירה ניסן אטו תשרי אלמא כל לצורך ב"ד גוזרין ומוסיפין והרשות בידן, וה"ה בבבל תגרע לצורך כגון י"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת אף על גב דאמרה תורה תקעו עמדו וגזרו שלא לתקוע וכל זה לצורך והכא נמי לצורך ראו לתקוע ולחזור ולתקוע ומצוה לשמוע לדברי חכמים מלא תסור כן נ"ל

Etudier comment la Halah'a est tranchée :

שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרנא סעיף טו

לא יטול יותר מלולב אחד ואתרוג אחד, אבל בערבה והדס מוסיף בה כל מה שירצה; ויש מי שפוסל להניח הדס שוטה בלולב, נוסף על השלשה בדין עבות, ויש מתירין; והמדקדקים אינם מוסיפים על שתי ערבות ושלשה הדסים עבות

ביאור הלכה סימן תרנא סעיף טו ד"ה והמדקדקים וכו'

והמדקדקים וכו' על ב' ערבות ועל ג' הדסים עבות - הנה ב' ערבות הוא אפשר כדי לצאת דעת הרמב"ם שמתחלה היה דעתו לאסור בזה אבל בהדסים גם הוא מודה בה להתירא כמבואר בהדיא בדבריו דמסתמא הוא לנוי ואולי הטעם ע"פ סוד עיין בלבוש. ופשוט דהיכי שיש לו קצת ספק על איזה בד של הדס וערבה או שרואה שעליהם רכים מאוד ועלולים ליפול מאוד עליהם באופן זה פשוט דיוכל להוסיף כמה שירצה ואין למדקדק לדקדק בזה

Bon Limoud sur Matmidim